

Sicilya Savunması*

Ali Cabbar

Elinizde tuttuğunuz kitabın hazırlık sürecine rastlayan koronavirüs salgını, Tashih'in yazarları ve ben de dahil herkesin dikkatini dağıttı. Sağlığımızı korumak için iki ay boyunca eve kapanmak düşündüğümüzden çok daha zor oldu. Ama diğer taraftan kitapların tozunu almak ve eski fotoğrafları düzenlemek için elimize fırsat verdi. Bu toparlama seansları sırasında, eskiden büyük önem taşımaya rağmen yıllar içinde unutulup gitmiş bazı şeyler yeniden keşfedildi. Sizi bilmem ama ben bir şey keşfettim! Duygusal—ve hatta tarihsel ve psikolojik—olarak bana çok şey ifade eden el yapımı satranç takımını küçük bir kutuda gizlenirken yakaladım.

Satranca olan ilgim ilk gençlik yıllarıma, o zamanlar bir okul geleneği olarak kabul edildiği yatılı okul günlerime dayanır. Okulun liselerarası şampiyon takımındaki arkadaşlarım kadar usta değildim belki ama hiç de fena sayılmazdım. O dönemde gazetelerde yayımlanan satranç problemlerini çözer, dünya çapındaki ünlü oyuncuların isimlerini ezberler, oyunumu geliştirmek için kitaplar okurdum. Kübalı Dünya Şampiyonu José Raúl Capablanca'nın kitabı sayesinde yeni açılış taktikleri öğrendiğimi hatırlıyorum. 1972'de Bobby Fischer ile Boris Spassky arasında oynanan dünya şampiyonluğu maçları da aklımda kalanlar arasında. Ertesi gün gazetelerde yayımlanan maç hamlelerini sabırsızlıkla bekler, müthiş heyecanlanırdık.

Bir başka unutulmuş kutuda ise 35 sene önce satın alınmış mini satranç makinemi buldum. Acaba hâlâ çalışıyor mudur? Ya ben eskisi kadar iyi oynamayı becerebilir miyim? Tekrar oynama isteği duyana kadar bekleyip göreceğiz. Bu keşif de heyecan vericiydi ama el yapımı satranç takımıyla yarışamazdı. Benim için neden bu kadar önemli olduğunu açıklamak için Türkiye'nin yakın geçmişine ait bir dönemden bahsetmem gerekiyor.

2020, doğduğum ve—bir dönem mutlu mesut—yaşadığım ülkemi yeniden şekillendiren bir askeri darbenin 40. yıldönümüne denk geliyor. Yıllar süren politik kargaşa ve terörün ardından Silahlı Kuvvetler 12 Eylül 1980'de tüm Türkiye'de yönetime el koydu. Caddeler sabahın erken saatlerinde askeri cipler, zırhlı araçlar ve otomatik silahlı askerlerce işgal edildi. Sokağa çıkanlar, Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal ettikleri ülkelerdeki uygulamasına benzer bir şekilde durduruluyor, elleri havada, yüzleri duvara dönük olarak kimlik kontrolleri yapılıyordu. Tüm siyasi partiler ve gösteriler yasadışı ilan edildi. Yüzbinlerce insan gözaltına alındı, işkence gördü, hapse atıldı, vatana ihanetle suçlandı. Savunma hakları kısıtlanarak askeri mahkemelerde yargılandı, uzun süreli hapis cezalarına çarptırıldı. Ve bazıları, 13 Aralık 1980'de idam edilen 17 yaşındaki Erdal Eren gibi ölüm cezasına çarptırıldı.

Tüm sol basın yasaklandı. Günlük gazeteler baskıya girmeden önce ağır sansüre uğradı, bazı sayfalar ve sütunlar boş basıldı. Askeri cuntanın gözetimi altında

ülkeyi yönetmek üzere hükümet kurması için emekli bir general görevlendirildi. Bir başka general de devlet tarafından işletilen ve o tarihte ülkenin tek radyo-televizyon kurumu olan TRT'nin başına getirildi. O güne dek ülkeyi yöneten politikacılar ve muhalefet liderleri, eşleriyle birlikte gözaltına alınıp askeri karargahta rehin olarak tutuldular.

Ama esas darbeyi yiyenler devrimci sol örgütlerin üyesi veya sempatizanı olan üniversiteliler ile militan sendikacı gençler oldu. Ben de o üniversiteli gençlerden biriydim. Üyesi olduğum örgütün yayınlarının tasarım ve baskı işlerinden sorumluydum ve 10 Nisan 1981'de çalıştığım büro gizli polis ekipleri tarafından basıldığında, cunta karşıtı yasadışı dergimizin son sayısını yayına hazırlıyordum. Bir polis cipine tıkıştırılıp Eminönü'ndeki "İkinci Şube"ye götürüldüğümde yalnız olmadığımı fark ettim. Anlaşılan o ki uzun ve sabırlı bir takip sonucu arkadaşlarımın çoğu ve parti liderleri de toplanmıştı. O an farkında olmasam da, hayatımdan üç yıl çalacak ve beni ciddi olarak değiştirecek yeni bir "dönem" başlıyordu.

Askeri rejim, yönetime el koyar koymaz polis gözaltı sürelerini iki haftadan üç aya çıkarmıştı. Gözaltına alınanları sorgulamak ve işkence yapmak, doğru ya da yanlış üzerlerine yüklenen suçları kabul eden ifadeleri imzalamalarını sağlamak için daha çok zamana ihtiyaçları olacağını düşünmüş olmalıdır. Tutuklandıktan bir hafta sonra, siyasi suçları takip etmekteki şöhretini hepimizin yakından bildiği Gayrettepe "Birinci Şube"ye transfer edildik. Binanın bodrumundaki iki metrekairelik hücrelere atıldık. Gözlerimiz sürekli bağlı, başımız zorla öne eğdirilmiş olduğu için nereye götürüldüğümüzü tam olarak kavrayamıyorduk. Şüphelinin yön duygusunu yok etmek başarılı bir sorgulamanın ilk kurallarından biri mi acaba? Aynı uygulamayı en son nerede gördüm dersiniz? Guantanamo haberlerinde olabilir mi?

Bu hücrelerde, bazen sekiz kişi bir arada olmak üzere 90 gün geçirdik. Tıkış tıkış, sağlıksız, karanlık ve havasız yerlerdi. Büyük bir gürültüyle kapanan demir kapının dışardan açılan küçük bir gözetleme mazgalı vardı. Her gün içimizden birkaçı sorguya çekilmek üzere gözleri bağlı olarak, aramızda taktığımız isimle "yukarı" çıkarılırdı. Sorgulamaların iç karartıcı detaylarına girmek yerine, "aşağıdaki", yani hücrelerdeki yaşama odaklanmak istiyorum.

Günde iki kez çok hızlı olmak kaydıyla tuvalete gitme iznimiz vardı ama duş almaya, tıraş olmaya, çamaşır değiştirmeye veya diş fırçalamaya izin ve zaman yoktu. Eğer parasını kendimiz ödersek yiyecek bir şeyler alabiliyorduk. O da polis kantininde ne satılıyorsa; Karper peyniri, gazete kağıdına sarılmış siyah zeytin, ucuz motellerde kahvaltıda verilen türden küçük paket reçel ve belki içecek olarak meyve suyu, o da karton kutuda olmak kaydıyla.

Hareket etme ve yatıp uzanma imkânı olmayan kalabalık hücrelerde tek yapabildiğimiz, yüksek sesle olmamak kaydıyla şarkı söylemek ve sohbet etmektir. Bu satranç takımını—aslında iki takım—orada yapmış, bir yolunu bulup diğerini

karşı hücredeki satranç sever arkadaşşıma ulaştırmıştıım. Hamleleri birbirimize fııldıyorduk. Hücrelerde aydınlatma yoktu ama koridordan sızan ışık, gözlerimizin de karanlığa alışması yüzünden yeterli oluyordu. Kaç oyun oynamayı başardık ve kim kazandı hatırlamıyorum ama 90 günlük sorgudan sonra askeri hapisane sistemine teslim edilirken onları da yanımda götürmeyi becermişim. Daha sonra ziyaretlerinden birinde yıkanacak giysilerimle birlikte aileme vermiş olmalıyım ki üç sene sonra serbest kalana kadar onları benim için saklamışlar. Taşlardan bazıları eksik. Başlarına ne geldiği konusunda fikrim yok ama böyle bile varlıkları beni mutlu ediyor.

Bu satranç taşlarını ilk "heykel" denemelerim olarak düşünmek hoşuma gidiyor. Çiğnenmiş ekmeği şekillendirip kurutarak yapmıştıım. Siyah taşların—günlük yemek mönümüzü hatırladınız mı?—renk verici sihirli maddesi zeytindi. Evet! Şefin buradaki "yerel" Akdeniz dokunuşuna dikkatinizi çekerim! Yapılışının üzerinden 40 sene geçmesine rağmen ele alındığında kaya gibi sert duruyorlar ama bir taraftan da seramik kadar kırılğanlar. Onlarla gurur duyuyorum. "Korontina" günlerinin can sıkıntısı sayesinde bir dolabın derinliklerinde yeniden keşfetmiş olmaktan mutluyum. Ekmeđin senelerce bozulmadan kalabileceğini kim düşünebilirdi? İnsan tükürüğünün sihirli "cila" etkisini küçümsememek gerekiyor demek ki. (Taşların fotoğraflarını sanatçı kitabının 52 ve 53. sayfalarında görebilirsiniz.)

Gerçek sol düşüncenin ülkede örgütlenme ve iktidara gelme şansının ortadan kaldırıldığı bugünkü düzenin temellerinin o günlerde atıldığına inanıyorum. 80'li yıllara ait anılarıma dayanan bir sergi yapmayı hep istemişimdir. Henüz gerçekleştiremediğim serginin yerine şimdilik bu kitabı yayımlamaya karar verdim. Umarım sözlerle yeterince ifade edemediğim duygularımı görsel olarak iletcek derecede güçlüdür.

*Sicilya Savunması satrançta bir açılış adıdır.